

er-RAVZATÜ'L-BEHİYYE

(الروضة البهية)

Ebû Azbe'nin
(ö. 1172/1759)Mâtürîdiyye ile Eş'ariyye arasındaki
görüş ayrılıklarına dair eseri.

Ebû Azbe Hasan b. Abdülmuhsin'in XII. (XVIII.) yüzyılda yaşayan kelâmcılardan olduğu dışında hayatı hakkında bilgi yoktur. Bağdatlı İsmâil Paşa, Ebû Azbe yerine İbn Azbe künyesini kullanır (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 299). Kendisi eserinin mukaddimesinde 1125 Ramazanında (Ekim 1713) Mekke'de bulunduğunu kaydeder. Eserinde mezhebiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte Ehl-i sünnet taraftarı olduğu ve "aşâbünâ" ifadesiyle Ehl-i sünnet'i kastettiği anlaşılmaktadır. *er-Ravzatü'l-behiyye*'nin tetimme kısmında Ebû Hanîfe ile Eş'arî'yi karşılaştırırken şöyle demektedir: "Ebû Hanîfe ile şeyhimiz Eş'arî birbirini destekleyen kişilerdir. Çünkü ikisi de Ehl-i sünnet'tendir ve fırka-i nâciyenin esaslarını temellendirmiştir" (s. 65). Buradaki "şeyhimiz" sözüne dayanarak onun Eş'arî mezhebine mensup olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber her iki mezhebin görüşlerini karşılaştırırken bunlardan birini tercih ettiğine ilişkin açık bir ifade kullanmaktan kaçınmıştır. Kaynaklarda onun ayrıca *Nüzhetü (Behcetü) Ehl-i's-sünne şerhu 'Akîdeti İbni's-Şühne* (Mektebetü câmiati'l-Melik Suûd, nr. 508; Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, nr. 2280; el-Hizânetü't-Teymûriyye, nr. 227) ve *el-Metâli'u's-sa'ide fi Şerhi'l-Kaşıde li's-Senûsi* adlı iki eserinden söz edilmektedir.

Mukaddimede adı *er-Ravzatü'l-behiyye fîmâ beyne'l-Eş'aire ve'l-Mâtürîdiyye* şeklinde kaydedilen eser 1125'te (1713) Mekke'de yazılmaya başlanmıştır. Bağdatlı İsmâil Paşa ve muhtemelen ondan naklen Zirikî risâlenin 1172 (1759) yılında tamamlandığını söylemişlerse de bunun dayanağı bulunamamıştır. Eser bir mukaddime, iki bölüm ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Mukaddimede Ebû'l-Hasan el-Eş'arî ve Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Ehl-i sünnet'in iki imamı olduğu, onlara uyanların hidayete erdiği kaydedilmekte, eserleri ve mezheplerinin yayıldığı coğrafya hakkında kısa bilgi verilmektedir. Bu imamların Ehl-i sünnet akîdesinin temel meselelerinde ittifak ettikten sonra ayrıntı sayılabilecek konularda ihtilâfa düştükleri, ancak bu yüzden birbirini bid'atçılık ve fesaht çıkarmakla itham etmedikleri bildirilmektedir.

Kitabın birinci bölümünde yedi mesele halinde iki mezhep arasındaki lafzî ihtilâflar, ikinci bölümde altı mesele halinde mâna ile ilgili ihtilâflar işlenmektedir. İlk bölümde ele alınan konular şunlardır: İman da istisnânın ("inşallah müminim" demenin) câiz olup olmadığı, levh-i mahfûzda mümin diye kaydedilen kimsenin kâfir, kâfir kaydedilenin mümin olmasının imkânı (saîd-şakî meselesi), Allah tarafından kâfire gerçek anlamda nimet verilip verilmediği, peygamberlerin risâletinin ölümlelerinden sonra devam edip etmediği, ilâhî rıza için irade gerekli olduğu gibi irade için de rızanın gerekli olup olmadığı, mukallidin imanının cevâzı ve kesb meselesi. İkinci bölümde anlatılan mâna ihtilâfları şunlardır: Allah'ın itaatkâr kula azap etmesinin aklen mümkün olup olmadığı, Allah'ı bilmenin dinî delille mi yoksa akli delille mi vâcib olduğu, fiilî sıfatların kadîm veya hâdis oluşu, Allah'ın zâtıyla kâim olan kelâmının işitilip işitilemeyeceği, kulun güç yetiremeyeceği şeyle sorumlu tutulmasının câiz olup olmadığı, peygamberlerin günahlardan korunmuş olmasının sınırı. Eserin daha sonraki kısmında Eş'ariyye mezhebine bağlı olmakla beraber imama muhalefet eden âlimlerin kimler olduğu, "mütenâsirân" ifadesiyle Ebû Hanîfe ve Eş'arî'nin kastedildiği, "hızlân" teriminin anlamı, bekâ sıfatının sıfât-ı nefsiyyeden mi, sıfât-ı selbiyyeden mi yoksa zat üzerine zait sıfatlardan mı olduğu şeklinde metinde geçip de açıklanmasına ihtiyaç duyulan bazı kavram ve konuların açıklandığı tetimme ile isim-müsemma ve iman mahlûk olup olmadığı konularını içeren hâtime bulunmaktadır. Hâtimede Fahred-din er-Râzî'nin biyografisine de yer verilmiştir.

Ebû Azbe eserinde zaman zaman aynı mezhebin kendi içindeki ihtilâflara, meselâ imanın mahlûk olup olmadığı konusunda Semerkant Hanefîleri ile Buhara Hanefîleri arasındaki görüş ayrılıklarına temas etmekte, Mâtürîdiyye ile Eş'ariyye arasındaki farkları açıklarken daha önce mevcut olan ihtilâflara değinmektedir. Yer yer Kaderiyye, Mu'tezile, Kerrâmiyye ve Haşviyye gibi mezheplerden de söz eden Ebû Azbe, Hanefiyye kelimesini "itikadî fırka" anlamında kullanır. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî isminin aksine İmam Mâtürîdî'nin adını sadece birkaç yerde zikreder (s. 34, 37, 39, 44, 45, 59). Eş'arî'nin karşısında daha çok Ebû Hanîfe'ye yer verir. Mezhep tabassubu gözetilmeden kaleme alınmış sıvrılı bir fırak kitabı niteliği taşıyan, özellikle Ehl-i sünnet kelâmcılarının klasik dö-

nemde tartıştıkları meseleler konusunda bilgiler içeren eser yayımlanmıştır (Haydarâbâd 1322; nşr. Abdurrahman Umeyre, Beyrut 1409/1989).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Azbe, *er-Ravzatü'l-behiyye*, Haydarâbâd 1322, tür.yer.; Serkis, *Mu'cem*, I, 324; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 346; *İzâhu'l-meknûn*, I, 200, 593; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 299; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 243; Zirikî, *el-A'lâm*, Beyrut 2002, II, 198; İrfan Abdülhamîd, *Dirâsât fi'l-fırak ve'l-akâ'idü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 150; Şükrü Özen, "İbnü's-Şühne, Ebû'l-Fazl", *DİA*, XXI, 222.

İLYAS ÇELEBİ

RAVZATÜ'L-CENNÂT

(روضات الجنات)

Muhammed Bâkır Hânsârî'nin
(ö. 1313/1895)Şîa'ya ve diğer mezheplere mensup
âlimlerin biyografisine dair eseri
(bk. HÂNSÂRÎ, Muhammed Bâkır).

RAVZATÜ'n-NÂZİR

(روضة الناظر)

Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin
(ö. 620/1223)

fıkıh usulüne dair eseri.

Tam adı *Ravzatü'n-nâzır ve cünnetü'l-münâzır fi usûli'l-fıkıh 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed* olan eser, Hanbelî fıkıh usulü literatüründe önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. İbn Kudâme'nin eserini yazarken Gazzâlî'nin *el-Müstasfâ'sını* esas aldığı anlaşılmaktadır. Bu iki eserin özellikle mantık ilmini ele alan mukaddimleri arasındaki benzerlik ve paralellikler Gazzâlî'nin fıkıh usulü anlayışının İbn Kudâme'yi derin bir şekilde etkilediğini, ayrıca *Ravzatü'n-nâzır*'daki kelime seçimi ve meselelerin vazediliş tarzı kaynaklarının başında *el-Müstasfâ'nın* geldiğini göstermektedir. Bu özelliklerinden dolayı *Ravzatü'n-nâzır*, Şâfiî-mütekellimîn usul anlayışının Hanbelî mezhebine giriş sürecindeki en önemli gelişmeyi temsil etmektedir. *el-Müstasfâ*'dan farklı bir tasnif ve iç kompozisyona sahip olan *Ravzatü'n-nâzır*, işlediği meselelerde de yoğun biçimde kendinden önceki Hanbelî literatürünü tartışmaktadır. Ayrıca İbn Kudâme'nin birçok yerde Gazzâlî'den farklı görüşler ileri sürmesi ve kitabında *el-Müstasfâ*'dan bahsetmemesi bu eserin bazı kaynaklarda nakledildiği şekilde *el-Müstasfâ*'nın bir özetinden ibaret olmadığına işaret etmektedir.

Ravzatü'n-nâzır telif edildiği tarihten itibaren genellikle Hanbelî çevrelerinde kabul görmekle birlikte bu mezhep içinde yukarıda temas edilen özelliklerinden dolayı çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Eserin mantıkla ilgili mukaddimesinin müellif tarafından daha sonra çıkartılıp çıkarılmadığı bu tartışmaların başında gelmektedir. Hanbelî çevrelerinin gösterdiği tepkilerden ve özellikle Hanbelî fakihî İshak b. Ahmed el-Âlsî'nin tenkitlerinden dolayı İbn Kudâme'nin söz konusu mukaddimeyi eserinden çıkarttığına dair bir iddia gerek geçmişte gerekse günümüzde bazı müellifler tarafından dile getirilmekle beraber bu iddiayı destekleyecek yeterli kayıt bulunmamaktadır. Ayrıca İbn Kudâme'nin, eserinde mantığa dair bir mukaddimeye yer vereceğini ifade eden cümlesi kitabın günümüze ulaşan bütün nüshalarında yer almaktadır. *Ravzatü'n-nâzır*'ın bazı nüshalarında söz konusu cümlelerin zikredilmesine rağmen bu mukaddimeye yer verilmemesi, İbn Kudâme'nin bu bölümü çıkarttığına değil esere yöneltilen eleştiriler yüzünden eserin istinsahlarında zaman zaman bu mukaddimenin çıkartıldığına delâlet etmektedir. Fıkıh usulü konularını muhtasar şekilde ve açık bir dille işleyen *Ravzatü'n-nâzır*'da bir yandan Ahmed b. Hanbel'in fikirlerinden hareketle ona atfedilebilecek fıkıh usulü görüşleri inşa edilmeye çalışılırken öte yandan Kadı Ebû Yâ'lâ el-Ferrâ, Kelvezânî, İbn Hâmid ve Ebû'l-Vefâ İbn Akil gibi Hanbelî mezhebi usul âlimlerinin katkılarına sık sık yer verilmektedir.

Ravzatü'n-nâzır'a bazı mevzû hadisleri delil olarak kullandığı, ibaresinin zorluklar taşıdığı ve aktardığı görüşlerin bir kısmının nisbet edildiği kişilere aidiyeti hususunda şüpheler bulunduğu şeklinde tenkitler yöneltilmiştir (*Ravzatü'n-nâzır*, neşreden giriş, I, 43-47). Bu tenkitlere rağmen eser, telifinden kısa bir süre sonra Hanbelî ders halkalarında okutulmaya başlanmış ve bu rağbet zamanımıza kadar sürmüştür. Günümüzde de Hanbelî mezhebine bağlı coğrafyada fıkıh usulü müfredatının temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar. 1. Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Ba'î, *Telhîşu Ravzati'n-nâzır* (Mekke, Câmîatü Ümmi'l-kurâ merkezû'l-bahsî'l-ilmî, Usûlül-fıkh, nr. 66, fotokopi nüsha). *Ravzatü'n-nâzır*'ın tertibi ve mantıkla ilgili mukaddimesi korunarak yapılmış bir ihtisardır. 2. Necmeddin et-Tûfî, *el-Bülbül fi usûlül-fıkh* (Riyad 1383). Bu ihtisarda *Ravzatü'n-nâzır*'ın

mantık mukaddimesini çıkaran ve esere bazı yeni meseleler ekleyen Tûfî, mukaddimeye yer vermeyişinin gerekçesini açıklarken mantık ilminin fıkıh usulüne mahsus bir alan sayılmayacağı için bir fıkıh usulü eserinde bu bölümün bulunmasının zorunlu olmadığını, ayrıca gerek İbn Kudâme'nin gerekse kendisinin mantık ilminde uzmanlaşmadıklarını ve üzerinde çalıştığı nüshada mukaddimenin bulunmadığını belirtmektedir (*Şerhu Muhtasari'r-Ravza*, I, 100-101). Tûfî daha sonra bu çalışmasını *Şerhu Muhtasari'r-Ravza* adıyla şerhetmiştir. *Ravzatü'n-nâzır*'ın en geniş ve en güzel şerhlerinden biri olan eser, Alâeddin Ali b. Süleyman el-Merdâvî ve Takyyüddin İbnü'n-Neccâr el-Fütühî gibi Hanbelî müelliflerinin temel kaynaklarından biri olmuştur. Öte yandan Alâeddin Ali b. Muhammed el-Askalânî el-Kinânî, Tûfî'nin ihtisarını *Sevâdün-nâzır ve şekâ'ıku'r-ravzi'n-nâzır* adıyla şerhetmiştir (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 283), bu şerh Hamza b. Hüseyin b. Hamza el-Fîr tarafından Câmîatü Ümmi'l-kurâ'da doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır. 3. Abdülkâdir Bedrân ed-Dimaşki, *Nüzhetu'l-hâtrî'l-âtır* (I-II, Kahire 1342; Beyrut, ts.; Riyad, ts.). Dimaşki tarafından *Ravzatü'n-nâzır*'a eklenen hâşiyelerin hacim ve muhteva açısından genişliği bu çalışmaya şerh niteliği kazandırmıştır. 4. Muhammed Emîn b. Muhtâr eş-Şinkitî, *Müzekkire fi usûlül-fıkh* (Medine 1391; Kahire 1409/1989). *Ravzatü'n-nâzır*'ın başta mukaddimesi olmak üzere bazı bölümleri çıkarılmıştır.

Ravzatü'n-nâzır, Hanbelî mezhebinin hâkim olduğu bölgelerin modern eğitim kurumlarında fıkıh usulü müfredatının en önemli metinlerinden biri haline geldiği için yakın dönemde söz konusu coğrafyada bu kitap üzerine Abdülkâdir b. Şeybe el-Hamd'in *İmtâ'u'l-ukûl bi-Ravzati'l-usûl* (Riyad 1389), Abdülkerîm b. Ali en-Nemle'nin *İthâfû zev'i'l-beşâ'ir bi-şerhi Ravzati'n-nâzır fi usûlül-fıkh 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbelî* (Riyad 1996), Muhammed Sıdkî b. Ahmed el-Burnû'nun *Kitâbü Keşfi's-sâtir şerhu gavâmizi Ravzati'n-nâzır* (Beyrut 2002) ve Ali b. Sa'd es-Düveyhî'nin *Fethu'l-veliyi'n-nâzır bi-şerhi mâ teyessera min Ravzati'n-nâzır* (Riyad 2005) gibi birçok şerh kaleme alınmıştır. Öte yandan Abdülaziz b. Abdurrahman es-Saîd, *İbn Kudâme ve âşârühü'l-usûliyye* adlı eserinde (I-II, Riyad 1397/1977, 1408/1987) İbn Kudâme ve *Ravzatü'n-nâzır*'la ilgili tanıtıcı bazı bilgiler aktardıktan sonra *Ravzatü'n-nâzır*'ın metnini neşretmiştir. Abdülveh-

hâb İbrâhim Ebû Süleyman da (Abdul Wahab İbrahim Abu Sulaiman) *The Role of Ibn Qudama in Hanbali Jurisprudence* adlı çalışmasında (1970, doktora tezi, University of London) *Ravzatü'n-nâzır*'dan yararlanarak İbn Kudâme'nin Hanbelî usulündeki mevkiini tesbit etmeye çalışmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muvaffaküddin İbn Kudâme, *Ravzatü'n-nâzır* (nşr. Abdülkerîm b. Ali b. Muhammed en-Nemle), Riyad 1414/1993, neşreden giriş, I, 1-52; a.mlf., *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1406/1986, neşreden giriş, I, 29-30; a.mlf., *Tahrîmü'n-nazar fi kütübi ehli'l-kelâm* (nşr. G. Makdisi), London 1962, neşreden giriş, s. IX-XXVI; Tûfî, *Şerhu Muhtasari'r-Ravza* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1407/1987, I, 92-93, 100-101; ayrıca bk. neşreden giriş, I, 10-40; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-marîfe), II, 133-149, 205-211, 263; IV, 429; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IV, 10-11; Abdülkâdir Bedrân, *Nüzhetu'l-hâtrî'l-âtır*, Riyad, ts. (Mektebetü'l-maârif), I, 16; a.mlf., *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1401/1981, s. 142, 460-465; Brockelmann, *GAL*, I, 502-504; *Suppl.*, I, 688-689; M. Hasan eş-Şelebî, *Delilü'r-resâ'ili'l-câmî'iyye fi Külliyyeti's-şerî'a ve'd-dirâsati'l-İslâmiyye bi-Câmî'ati Ümmi'l-kurâ*, Dimaşk 1403/1983, s. 334-335; Abdülaziz b. Abdurrahman es-Saîd, *İbn Kudâme ve âşârühü'l-usûliyye*, Riyad 1408/1987, s. 81-143; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, III, 1243-1244; Ramazan Şeşen, *Muhtârât mine'l-mahfûzâtü'l-Arabiyyeti'n-nâdire fi mektebatü Türkiye*, İstanbul 1997, s. 130-133; Ferhat Koca, *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem: Hanbeli Mezhebi*, Ankara 2002, s. 84, 124, 241-244; a.mlf., "Hanbelî Mezhebi", *DİA*, XV, 534, 542; a.mlf., "İbn Kudâme, Muvaffaküddin", a.e., XX, 140-141; D. Raymond, "L'itihâd chez Muwaffaq al-Dîn b. Qudâma", *REI*, XXXI (1963), s. 33-47; George Makdisi, "İbn Kudâma", *EI*² (İng.), III, 842-843.

FERHAT KOCA

RAVZATÜ't-TÂLİBİN

(روضة الطالبين)

Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eserine Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfîî'nin *Fethu'l-azîz* adıyla yazdığı şerhin Nevevî (ö. 676/1277) tarafından yapılan özeti (bk. NEVEVÎ; el-VECÎZ).

er-RAVZÜ'l-Mİ'TÂR

(الروض المعمار)

Faşî âlim İbn Abdülmün'im el-Himyerî'nin (ö. 727/1327 [?]) tarih-coğrafya ansiklopedisi (bk. HİMYERÎ, İbn Abdülmün'im).